अथ द्वितीयोऽध्यायः । साङ्ख्ययोगः

सञ्जय उवाच ।

तं तथा कृपयाविष्टम अश्रुपूर्णाकुलेक्षणम् ।
विषीदन्तमिदं वाक्यम् उवाच मधुसूदनः ॥ २-१ ॥

श्रीभगवानुवाच ।

कुतस्त्वा कश्मलमिदं विषमे समुपस्थितम् ।
अनार्यजुष्टमस्वर्ग्यम् अकीर्तिकरमर्जुन ॥ २-२ ॥

क्लैब्यं मा स्म गमः पार्थ नैतत्त्वय्युपपद्यते ।
क्षुद्रं हृदयदौर्बल्यं त्यक्त्वोत्तिष्ठ परन्तप ॥ २-३ ॥

अर्जुन उवाच ।

कथं भीष्ममहं सङ्ख्ये द्रोणं च मधुसूदन ।
इषुभिः प्रतियोत्स्यामि पूजार्हावरिसूदन ॥ २-४ ॥

गुरूनहत्वा हि महानुभावान्
श्रेयो भोक्तुं भैक्ष्यमपीह लोके ।
हत्वार्थकामांस्तु गुरूनिहैव
भुञ्जीय भोगान् रुधिरप्रदिग्धान् ॥ २-५ ॥

न चैतद्विद्मः कतरन्नो गरीयः
यद्वा जयेम यदि वा नो जयेयुः ।
यानेव हत्वा न जिजीविषामः
तेऽवस्थिताः प्रमुखे धार्तराष्ट्राः ॥ २-६ ॥

कार्पण्यदोषोपहतस्वभावः
पृच्छामि त्वां धर्मसम्मूढचेताः ।
यच्छ्रेयः स्यान्निश्चितं ब्रूहि तन्मे
शिष्यस्तेऽहं शाधि मां त्वां प्रपन्नम् ॥ २-७ ॥

न हि प्रपश्यामि ममापनुद्याद्
यच्छोकमुच्छोषणमिन्द्रियाणाम् ।
अवाप्य भूमावसपत्नमृद्धं
राज्यं सुराणामपि चाधिपत्यम् ॥ २-८ ॥

सञ्जय उवाच ।

एवमुक्त्वा हृषीकेशं गुडाकेशः परन्तप ।
न योत्स्य इति गोविन्दम् उक्त्वा तूष्णीं बभूव ह ॥ २-९ ॥

तमुवाच हृषीकेशः प्रहसन्निव भारत ।
सेनयोरुभयोर्मध्ये विषीदन्तमिदं वचः ॥ २-१० ॥

श्रीभगवानुवाच ।

अशोच्यानन्वशोचस्त्व प्रज्ञावादांश्च भाषसे ।
गतासूनगतासूंश्च नानुशोचन्ति पण्डिताः ॥ २-११ ॥

न त्वेवाहं जातु नासं न त्वं नेमे जनाधिपाः ।
न चैव न भविष्यामः सर्वे वयमतः परम् ॥ २-१२ ॥

देहिनोऽस्मिन्यथा देहे कौमारं यौवनं जरा ।
तथा देहान्तरप्राप्तिः धीरस्तत्र न मुह्यति ॥ २-१३ ॥

मात्रास्पर्शास्तु कौन्तेय शीतोष्णसुखदुःखदाः ।
आगमापायिनोऽनित्याः तांस्तितिक्षस्व भारत ॥ २-१४ ॥

यं हि न व्यथयन्त्येते पुरुषं पुरुषर्षभ ।
समदुःखसुखं धीरं सोऽमृतत्वाय कल्पते ॥ २-१५ ॥

नासतो विद्यते भावः नाभावो विद्यते सतः ।
उभयोरपि दृष्टोऽन्तस्तु अनयोस्तत्त्वदर्शिभिः ॥ २-१६ ॥

अविनाशि तु तद्विद्धि येन सर्वमिदं ततम् ।
विनाशमव्ययस्यास्य न कश्चित्कर्तुमर्हति ॥ २-१७ ॥

अन्तवन्त इमे देहाः नित्यस्योक्ताः शरीरिणः ।
अनाशिनोऽप्रमेयस्य तस्माद्युध्यस्व भारत ॥ २-१८ ॥

य एनं वेत्ति हन्तार	यश्चैनं मन्यते हतम्।
उभौ तौ न विजानीतः	नायं हन्ति न हन्यते॥ २-१९॥

न जायते म्रियते वा कदाचित्
नायं भूत्वा भविता वा न भूयः।
अजो नित्यः शाश्वतोऽयं पुराणः
न हन्यते हन्यमाने शरीरे॥ २-२०॥

वेदाविनाशिनं नित्य	य एनमजमव्ययम्।
कथं स पुरुषः पार्थ	कं घातयति हन्ति कम्॥ २-२१॥

वासांसि जीर्णानि यथा विहाय
नवानि गृह्णाति नरोऽपराणि।
तथा शरीराणि विहाय जीर्णा
न्यन्यानि संयाति नवानि देही॥ २-२२॥

नैनं छिन्दन्ति शस्त्राणि	नैनं दहति पावकः।
न चैनं क्लेदयन्त्यापः	न शोषयति मारुतः॥ २-२३॥

अच्छेद्योऽयमदाह्योऽयम्	अक्लेद्योऽशोष्य एव च।
नित्यः सर्वगतः स्थाणुः	अचलोऽयं सनातनः॥ २-२४॥

अव्यक्तोऽयमचिन्त्योऽयम् अविकार्योऽयमुच्यते।

तस्मादेवं विदित्वैनं नानुशोचितुमर्हसि ॥ २-२५ ॥

अथ चैनं नित्यजातं नित्यं वा मन्यसे मृतम् ।

तथापि त्वं महाबाहो नैवं शोचितुमर्हसि ॥ २-२६ ॥

जातस्य हि ध्रुवो मृत्युः ध्रुवं जन्म मृतस्य च ।

तस्मादपरिहार्येऽर्थे न त्वं शोचितुमर्हसि ॥ २-२७ ॥

अव्यक्तादीनि भूतानि व्यक्तमध्यानि भारत ।

अव्यक्तनिधनान्येव तत्र का परिदेवना ॥ २-२८ ॥

आश्चर्यवत्पश्यति कश्चिदेनम्

माश्चर्यवद्वदति तथैव चान्यः ।

आश्चर्यवच्चैनमन्यः शृणोति

श्रुत्वाप्येनं वेद न चैव कश्चित् ॥ २-२९ ॥

देही नित्यमवध्योऽयं देहे सर्वस्य भारत ।

तस्मात्सर्वाणि भूतानि न त्वं शोचितुमर्हसि ॥ २-३० ॥

स्वधर्ममपि चावेक्ष्य न विकम्पितुमर्हसि ।

धर्म्याद्धि युद्धाच्छ्रेयोऽन्यत् क्षत्रियस्य न विद्यते ॥ २-३१ ॥

यदृच्छया चोपपन्नं स्वर्गद्वारमपावृतम् ।

सुखिनः क्षत्रियाः पार्थ लभन्ते युद्धमीदृशम् ॥ २-३२ ॥

अथ चेत्त्वमिमं धर्म्यं सङ्ग्रामं न करिष्यसि ।
ततः स्वधर्मं कीर्तिं च हित्वा पापमवाप्स्यसि ॥ २-३३ ॥

अकीर्तिं चापि भूतानि कथयिष्यन्ति तेऽव्ययाम् ।
सम्भावितस्य चाकीर्तिः मरणादतिरिच्यते ॥ २-३४ ॥

भयाद्रणादुपरतं मंस्यन्ते त्वां महारथाः ।
येषां च त्वं बहुमतः भूत्वा यास्यसि लाघवम् ॥ २-३५ ॥

अवाच्यवादांश्च बहून् वदिष्यन्ति तवाहिताः ।
निन्दन्तस्तव सामर्थ्यं ततो दुःखतरं नु किम् ॥ २-३६ ॥

हतो वा प्राप्स्यसि स्वर्गं जित्वा वा भोक्ष्यसे महीम् ।
तस्मादुत्तिष्ठ कौन्तेय युद्धाय कृतनिश्चयः ॥ २-३७ ॥

सुखदुःखे समे कृत्वा लाभालाभौ जयाजयौ ।
ततो युद्धाय युज्यस्व नैवं पापमवाप्स्यसि ॥ २-३८ ॥

एषा तेऽभिहिता साङ्ख्ये बुद्धिर्योगे त्विमां शृणु ।
बुद्ध्या युक्तो यया पार्थ कर्मबन्धं प्रहास्यसि ॥ २-३९ ॥

नेहाभिक्रमनाशोऽस्ति प्रत्यवायो न विद्यते ।
स्वल्पमप्यस्य धर्मस्य त्रायते महतो भयात् ॥ २-४० ॥

व्यवसायात्मिका बुद्धिः एकेह कुरुनन्दन ।

बहुशाखा ह्यनन्ताश्च बुद्धयोऽव्यवसायिनाम् ॥ २-४१ ॥

यामिमां पुष्पितां वाचं प्रवदन्त्यविपश्चितः ।
वेदवादरताः पार्थ नान्यदस्तीति वादिनः ॥ २-४२ ॥

कामात्मानः स्वर्गपराः जन्मकर्मफलप्रदाम् ।
क्रियाविशेषबहुलां भोगैश्वर्यगतिं प्रति ॥ २-४३ ॥

भोगैश्वर्यप्रसक्तानां तयापहृतचेतसाम् ।
व्यवसायात्मिका बुद्धिः समाधौ न विधीयते ॥ २-४४ ॥

त्रैगुण्यविषया वेदाः निस्त्रैगुण्यो भवार्जुन ।
निर्द्वन्द्वो नित्यसत्त्वस्थः निर्योगक्षेम आत्मवान् ॥ २-४५ ॥

यावानर्थ उदपाने सर्वतः सम्प्लुतोदके ।
तावान्सर्वेषु वेदेषु ब्राह्मणस्य विजानतः ॥ २-४६ ॥

कर्मण्येवाधिकारस्ते मा फलेषु कदाचन ।
मा कर्मफलहेतुर्भूः मा ते सङ्गोऽस्त्वकर्मणि ॥ २-४७ ॥

योगस्थः कुरु कर्माणि सङ्गं त्यक्त्वा धनञ्जय ।
सिद्ध्यसिद्ध्योः समो भूत्वा समत्वं योग उच्यते ॥ २-४८ ॥

दूरेण ह्यवरं कर्म बुद्धियोगाद्धनञ्जय ।
बुद्धौ शरणमन्विच्छ कृपणाः फलहेतवः ॥ २-४९ ॥

बुद्धियुक्तो जहातीह उभे सुकृतदुष्कृते ।
तस्माद्योगाय युज्यस्व योगः कर्मसु कौशलम् ॥ २-५० ॥

कर्मजं बुद्धियुक्ता हि फलं त्यक्त्वा मनीषिणः ।
जन्मबन्धविनिर्मुक्ताः पदं गच्छन्त्यनामयम् ॥ २-५१ ॥

यदा ते मोहकलिलं बुद्धिर्व्यतितरिष्यति ।
तदा गन्तासि निर्वेदं श्रोतव्यस्य श्रुतस्य च ॥ २-५२ ॥

श्रुतिविप्रतिपन्ना ते यदा स्थास्यति निश्चला ।
समाधावचला बुद्धिः तदा योगमवाप्स्यसि ॥ २-५३ ॥

अर्जुन उवाच ।

स्थितप्रज्ञस्य का भाषा समाधिस्थस्य केशव ।
स्थितधीः किं प्रभाषेत किमासीत व्रजेत किम् ॥ २-५४ ॥

श्रीभगवानुवाच ।

प्रजहाति यदा कामान सर्वान्पार्थ मनोगतान् ।
आत्मन्येवात्मना तुष्टः स्थितप्रज्ञस्तदोच्यते ॥ २-५५ ॥

दुःखेष्वनुद्विग्नमनाः सुखेषु विगतस्पृहः ।
वीतरागभयक्रोधः स्थितधीर्मुनिरुच्यते ॥ २-५६ ॥

यः सर्वत्रानभिस्नेहः तत्तत्प्राप्य शुभाशुभम् ।

नाभिनन्दति न द्वेष्टि तस्य प्रज्ञा प्रतिष्ठिता ॥ २-५७ ॥
यदा संहरते चायं कूर्मोऽङ्गानीव सर्वशः ।
इन्द्रियाणीन्द्रियार्थेभ्यः तस्य प्रज्ञा प्रतिष्ठिता ॥ २-५८ ॥
विषया विनिवर्तन्ते निराहारस्य देहिनः ।
रसवर्जं रसोऽप्यस्य परं दृष्ट्वा निवर्तते ॥ २-५९ ॥
यततो ह्यपि कौन्तेय पुरुषस्य विपश्चितः ।
इन्द्रियाणि प्रमाथीनि हरन्ति प्रसभं मनः ॥ २-६० ॥
तानि सर्वाणि संयम्य युक्त आसीत मत्परः ।
वशे हि यस्येन्द्रियाणि तस्य प्रज्ञा प्रतिष्ठिता ॥ २-६१ ॥
ध्यायतो विषयान्पुंसः सङ्गस्तेषूपजायते ।
सङ्गात्सञ्जायते कामः कामात्क्रोधोऽभिजायते ॥ २-६२ ॥
क्रोधाद्भवति सम्मोहः सम्मोहात्स्मृतिविभ्रमः ।
स्मृतिभ्रंशाद् बुद्धिनाशः बुद्धिनाशात्प्रणश्यति ॥ २-६३ ॥
रागद्वेषवियुक्तैस्तु विषयानिन्द्रियैश्चरन् ।
आत्मवश्यैर्विधेयात्मा प्रसादमधिगच्छति ॥ २-६४ ॥
प्रसादे सर्वदुःखानां हानिरस्योपजायते ।
प्रसन्नचेतसो ह्याशु बुद्धिः पर्यवतिष्ठते ॥ २-६५ ॥

नास्ति बुद्धिरयुक्तस्य न चायुक्तस्य भावना।
न चाभावयतः शान्तिः अशान्तस्य कुतः सुखम्॥ २-६६॥

इन्द्रियाणां हि चरतां यन्मनोऽनुविधीयते।
तदस्य हरति प्रज्ञां वायुर्नावमिवाम्भसि॥ २-६७॥

तस्माद्यस्य महाबाहो निगृहीतानि सर्वशः।
इन्द्रियाणीन्द्रियार्थेभ्यः तस्य प्रज्ञा प्रतिष्ठिता॥ २-६८॥

या निशा सर्वभूतानां तस्यां जागर्ति संयमी।
यस्यां जाग्रति भूतानि सा निशा पश्यतो मुनेः॥ २-६९॥

आपूर्यमाणमचलप्रतिष्ठं
समुद्रमापः प्रविशन्ति यद्वत्।
तद्वत्कामा यं प्रविशन्ति सर्वे
स शान्तिमाप्नोति न कामकामी॥ २-७०॥

विहाय कामान्यः सर्वान् पुमांश्चरति निःस्पृहः।
निर्ममो निरहङ्कारः स शान्तिमधिगच्छति॥ २-७१॥

एषा ब्राह्मी स्थितिः पार्थ नैनां प्राप्य विमुह्यति।
स्थित्वास्यामन्तकालेऽपि ब्रह्मनिर्वाणमृच्छति॥ २-७२॥

ॐ तत्सत् इति श्रीमद्भगवद्गीतासु उपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे साङ्ख्ययोगो नाम द्वितीयोऽध्यायः ॥

atha dvitīyo'dhyāyaḥ | sāṅkhyayogaḥ

sañjaya uvāca |
taṁ tathā kṛpayāviṣṭam aśrupūrṇākulekṣaṇam |
viṣīdantamidaṁ vākyam uvāca madhusūdanaḥ || 2-1||
śrībhagavānuvāca |
kutastvā kaśmalamidaṁ viṣame samupasthitam |
anāryajuṣṭamasvargyam akīrtikaramarjuna || 2-2||
klaibyaṁ mā sma gamaḥ pārtha naitattvayyupapadyate |
kṣudraṁ hṛdayadaurbalyaṁ tyaktvottiṣṭha parantapa || 2-3||
arjuna uvāca |
kathaṁ bhīṣmamahaṁ saṅkhye droṇaṁ ca madhusūdana |
iṣubhiḥ pratiyotsyāmi pūjārhāvarisūdana || 2-4||
gurūnahatvā hi mahānubhāvān
śreyo bhoktuṁ bhaikṣyamapīha loke |
hatvārthakāmāṁstu gurūnihaiva
bhuñjīya bhogān rudhirapradigdhān || 2-5||
na caitadvidmaḥ kataranno garīyaḥ
yadvā jayema yadi vā no jayeyuḥ |
yāneva hatvā na jijīviṣāmaḥ
te'vasthitāḥ pramukhe dhārtarāṣṭrāḥ || 2-6||
kārpaṇyadoṣopahatasvabhāvaḥ
pṛcchāmi tvāṁ dharmasammūḍhacetāḥ |
yacchreyaḥ syānniścitaṁ brūhi tanme
śiṣyaste'haṁ śādhi māṁ tvāṁ prapannam || 2-7||
na hi prapaśyāmi mamāpanudyād
yacchokamucchoṣaṇamindriyāṇām |
avāpya bhūmāvasapatnamṛddhaṁ

rājyaṁ surāṇāmapi cādhipatyam || 2-8||
sañjaya uvāca |
evamuktvā hṛṣīkeśaṁ guḍākeśaḥ parantapa |
na yotsya iti govindamuktvā tūṣṇīṁ babhūva ha || 2-9||
tamuvāca hṛṣīkeśaḥ prahasanniva bhārata |
senayorubhayormadhye viṣīdantamidaṁ vacaḥ || 2-10||
śrībhagavānuvāca |
aśocyānanvaśocastvaṁ prajñāvādāṁśca bhāṣase |
gatāsūnagatāsūṁśca nānuśocanti paṇḍitāḥ || 2-11||
na tvevāhaṁ jātu nāsaṁ na tvaṁ neme janādhipāḥ |
na caiva na bhaviṣyāmaḥ sarve vayamataḥ param || 2-12||
dehino'sminyathā dehe kaumāraṁ yauvanaṁ jarā |
tathā dehāntaraprāptiḥ dhīrastatra na muhyati || 2-13||
mātrāsparśāstu kaunteya śītoṣṇasukhaduḥkhadāḥ |
āgamāpāyino'nityāḥ tāṁstitikṣasva bhārata || 2-14||
yaṁ hi na vyathayantyete puruṣaṁ puruṣarṣabha |
samaduḥkhasukhaṁ dhīraṁ so'mṛtatvāya kalpate || 2-15||
nāsato vidyate bhāvaḥ nābhāvo vidyate sataḥ |
ubhayorapi dṛṣṭo'ntastu anayostattvadarśibhiḥ || 2-16||
avināśi tu tadviddhi yena sarvamidaṁ tatam |
vināśamavyayasyāsya na kaścitkartumarhati || 2-17||
antavanta ime dehāḥ nityasyoktāḥ śarīriṇaḥ |
anāśino'prameyasya tasmādyudhyasva bhārata || 2-18||
ya enaṁ vetti hantāraṁ yaścainaṁ manyate hatam |
ubhau tau na vijānītaḥ nāyaṁ hanti na hanyate || 2-19||
na jāyate mriyate vā kadācit
nāyaṁ bhūtvā bhavitā vā na bhūyaḥ |
ajo nityaḥ śāśvato'yaṁ purāṇaḥ

na hanyate hanyamāne śarīre || 2-20||
vedāvināśinaṁ nityaṁ ya enamajamavyayam |
kathaṁ sa puruṣaḥ pārtha kaṁ ghātayati hanti kam || 2-21||
vāsāṁsi jīrṇāni yathā vihāya
navāni gṛhṇāti naro'parāṇi |
tathā śarīrāṇi vihāya jīrṇāni
anyāni saṁyāti navāni dehī || 2-22||
nainaṁ chindanti śastrāṇi nainaṁ dahati pāvakaḥ |
na cainaṁ kledayantyāpaḥ na śoṣayati mārutaḥ || 2-23||
acchedyo'yamadāhyo'yam akledyo'śoṣya eva ca |
nityaḥ sarvagataḥ sthāṇuḥ acalo'yaṁ sanātanaḥ || 2-24||
avyakto'yamacintyo'yam avikāryo'yamucyate |
tasmādevaṁ viditvainaṁ nānuśocitumarhasi || 2-25||
atha cainaṁ nityajātaṁ nityaṁ vā manyase mṛtam |
tathāpi tvaṁ mahābāho naivaṁ śocitumarhasi || 2-26||
jātasya hi dhruvo mṛtyuḥ dhruvaṁ janma mṛtasya ca |
tasmādaparihārye'rthe na tvaṁ śocitumarhasi || 2-27||
avyaktādīni bhūtāni vyaktamadhyāni bhārata |
avyaktanidhanānyeva tatra kā paridevanā || 2-28||
āścaryavatpaśyati kaścidenam
māścaryavadvadati tathaiva cānyaḥ |
āścaryavaccainamanyaḥ śṛṇoti
śrutvāpyenaṁ veda na caiva kaścit || 2-29||
dehī nityamavadhyo'yaṁ dehe sarvasya bhārata |
tasmātsarvāṇi bhūtāni na tvaṁ śocitumarhasi || 2-30||
svadharmamapi cāvekṣya na vikampitumarhasi |
dharmyāddhi yuddhācchreyo'nyat kṣatriyasya na vidyate || 2-31||
yadṛcchayā copapannaṁ svargadvāramapāvṛtam |

sukhinaḥ kṣatriyāḥ pārtha labhante yuddhamīdṛśam || 2-32||
atha cettvamimaṁ dharmyaṁ saṅgrāmaṁ na kariṣyasi |
tataḥ svadharmaṁ kīrtiṁ ca hitvā pāpamavāpsyasi || 2-33||
akīrtiṁ cāpi bhūtāni kathayiṣyanti te'vyayām |
sambhāvitasya cākīrtiḥ maraṇādatiricyate || 2-34||
bhayādraṇāduparataṁ maṁsyante tvāṁ mahārathāḥ |
yeṣāṁ ca tvaṁ bahumataḥ bhūtvā yāsyasi lāghavam || 2-35||
avācyavādāṁśca bahūn vadiṣyanti tavāhitāḥ |
nindantastava sāmarthyaṁ tato duḥkhataraṁ nu kim || 2-36||
hato vā prāpsyasi svargaṁ jitvā vā bhokṣyase mahīm |
tasmāduttiṣṭha kaunteya yuddhāya kṛtaniścayaḥ || 2-37||
sukhaduḥkhe same kṛtvā lābhālābhau jayājayau |
tato yuddhāya yujyasva naivaṁ pāpamavāpsyasi || 2-38||
eṣā te'bhihitā sāṅkhye buddhiryoge tvimāṁ śṛṇu |
buddhyā yukto yayā pārtha karmabandhaṁ prahāsyasi || 2-39||
nehābhikramanāśo'sti pratyavāyo na vidyate |
svalpamapyasya dharmasya trāyate mahato bhayāt || 2-40||
vyavasāyātmikā buddhiḥ ekeha kurunandana |
bahuśākhā hyanantāśca buddhayo'vyavasāyinām || 2-41||
yāmimāṁ puṣpitāṁ vācaṁ pravadantyavipaścitaḥ |
vedavādaratāḥ pārtha nānyadastīti vādinaḥ || 2-42||
kāmātmānaḥ svargaparāḥ janmakarmaphalapradām |
kriyāviśeṣabahulāṁ bhogaiśvaryagatiṁ prati || 2-43||
bhogaiśvaryaprasaktānāṁ tayāpahṛtacetasām |
vyavasāyātmikā buddhiḥ samādhau na vidhīyate || 2-44||
traiguṇyaviṣayā vedāḥ nistraiguṇyo bhavārjuna |
nirdvandvo nityasattvasthaḥ niryogakṣema ātmavān || 2-45||
yāvānartha udapāne sarvataḥ samplutodake |

tāvānsarveṣu vedeṣu brāhmaṇasya vijānataḥ || 2-46||
karmaṇyevādhikāraste mā phaleṣu kadācana |
mā karmaphalaheturbhūḥ mā te saṅgo'stvakarmaṇi || 2-47||
yogasthaḥ kuru karmāṇi saṅgaṁ tyaktvā dhanañjaya |
siddhyasiddhyoḥ samo bhūtvā samatvaṁ yoga ucyate || 2-48||
dūreṇa hyavaraṁ karma buddhiyogāddhanañjaya |
buddhau śaraṇamanviccha kṛpaṇāḥ phalahetavaḥ || 2-49||
buddhiyukto jahātīha ubhe sukṛtaduṣkṛte |
tasmādyogāya yujyasva yogaḥ karmasu kauśalam || 2-50||
karmajaṁ buddhiyuktā hi phalaṁ tyaktvā manīṣiṇaḥ |
janmabandhavinirmuktāḥ padaṁ gacchantyanāmayam || 2-51||
yadā te mohakalilaṁ buddhirvyatitariṣyati |
tadā gantāsi nirvedaṁ śrotavyasya śrutasya ca || 2-52||
śrutivipratipannā te yadā sthāsyati niścalā |
samādhāvacalā buddhiḥ tadā yogamavāpsyasi || 2-53||
arjuna uvāca |
sthitaprajñasya kā bhāṣā samādhisthasya keśava |
sthitadhīḥ kiṁ prabhāṣeta kimāsīta vrajeta kim || 2-54||
śrībhagavānuvāca |
prajahāti yadā kāmān sarvānpārtha manogatān |
ātmanyevātmanā tuṣṭaḥ sthitaprajñastadocyate || 2-55||
duḥkheṣvanudvignamanāḥ sukheṣu vigataspṛhaḥ |
vītarāgabhayakrodhaḥ sthitadhīrmunirucyate || 2-56||
yaḥ sarvatrānabhisnehaḥ tattatprāpya śubhāśubham |
nābhinandati na dveṣṭi tasya prajñā pratiṣṭhitā || 2-57||
yadā saṁharate cāyaṁ kūrmo'ṅgānīva sarvaśaḥ |
indriyāṇīndriyārthebhyaḥ tasya prajñā pratiṣṭhitā || 2-58||
viṣayā vinivartante nirāhārasya dehinaḥ |

rasavarjaṁ raso'pyasya paraṁ dṛṣṭvā nivartate || 2-59||
yatato hyapi kaunteya puruṣasya vipaścitaḥ |
indriyāṇi pramāthīni haranti prasabhaṁ manaḥ || 2-60||
tāni sarvāṇi saṁyamya yukta āsīta matparaḥ |
vaśe hi yasyendriyāṇi tasya prajñā pratiṣṭhitā || 2-61||
dhyāyato viṣayānpuṁsaḥ saṅgasteṣūpajāyate |
saṅgātsañjāyate kāmaḥ kāmātkrodho'bhijāyate || 2-62||
krodhādbhavati sammohaḥ sammohātsmṛtivibhramaḥ |
smṛtibhraṁśād buddhināśah buddhināśātpraṇaśyati || 2-63||
rāgadveṣaviyuktaistu viṣayānindriyaiścaran |
ātmavaśyairvidheyātmā prasādamadhigacchati || 2-64||
prasāde sarvaduḥkhānāṁ hānirasyopajāyate |
prasannacetaso hyāśu buddhiḥ paryavatiṣṭhate || 2-65||
nāsti buddhirayuktasya na cāyuktasya bhāvanā |
na cābhāvayataḥ śāntiḥ aśāntasya kutaḥ sukham || 2-66||
indriyāṇāṁ hi caratāṁ yanmano'nuvidhīyate |
tadasya harati prajñāṁ vāyurnāvamivāmbhasi || 2-67||
tasmādyasya mahābāho nigṛhītāni sarvaśaḥ |
indriyāṇīndriyārthebhyaḥ tasya prajñā pratiṣṭhitā || 2-68||
yā niśā sarvabhūtānāṁ tasyāṁ jāgarti saṁyamī |
yasyāṁ jāgrati bhūtāni sā niśā paśyato muneḥ || 2-69||
āpūryamāṇamacalapratiṣṭhaṁ
samudramāpaḥ praviśanti yadvat |
tadvatkāmā yaṁ praviśanti sarve
sa śāntimāpnoti na kāmakāmī || 2-70||
vihāya kāmānyaḥ sarvān pumāṁścarati niḥspṛhaḥ |
nirmamo nirahaṅkāraḥ sa śāntimadhigacchati || 2-71||
eṣā brāhmī sthitiḥ pārtha naināṁ prāpya vimuhyati |

sthitvāsyāmantakāle'pi brahmanirvāṇamṛcchati || 2-72||

om tatsat iti śrīmadbhagavadgītāsu upaniṣatsu
brahmavidyāyāṁ yogaśāstre śrīkṛṣṇārjunasaṁvāde
sāṅkhyayogo nāma dvitīyo'dhyāyaḥ ||

అథ ద్వితీయోఽధ్యాయః । సాఙ్ఖ్యయోగః

సఞ్జయ ఉవాచ ।

తం తథా కృపయావిష్టమ్ అశ్రుపూర్ణాకులేక్షణమ్ ।
విషీదన్తమిదం వాక్యమ్ ఉవాచ మధుసూదనః ॥ ౨-౧॥

శ్రీభగవానువాచ ।

కుతస్త్వా కశ్మలమిదం విషమే సముపస్థితమ్ ।
అనార్యజుష్టమస్వర్గ్యమ్ అకీర్తికరమర్జున ॥ ౨-౨॥

క్లైబ్యం మా స్మ గమః పార్థ నైతత్త్వయ్యుపపద్యతే ।
క్షుద్రం హృదయదౌర్బల్యం త్యక్త్వోత్తిష్ఠ పరన్తప ॥ ౨-3॥

అర్జున ఉవాచ ।

కథం భీష్మమహం సఙ్ఖ్యే ద్రోణం చ మధుసూదన ।
ఇషుభిః ప్రతియోత్స్యామి పూజార్హావరిసూదన ॥ ౨-౪॥

గురూనహత్వా హి మహానుభావాన్
శ్రేయో భోక్తుం భైక్ష్యమపీహ లోకే ।
హత్వార్థకామాంస్తు గురూనిహైవ
భుఞ్జీయ భోగాన్ రుధిరప్రదిగ్ధాన్ ॥ ౨-౫॥

న చైతద్విద్మః కతరన్నో గరీయః
యద్వా జయేమ యది వా నో జయేయుః ।
యానేవ హత్వా న జిజీవిషామః

తేఽవస్థితాః ప్రముఖే ధార్తరాష్ట్రాః ॥ ౨-౬॥

కార్పణ్యదోషోపహతస్వభావః
పృచ్ఛామి త్వాం ధర్మసమ్మూఢచేతాః ।
యచ్ఛ్రేయః స్యాన్నిశ్చితం బ్రూహి తన్మే
శిష్యస్తేఽహం శాధి మాం త్వాం ప్రపన్నమ్ ॥ ౨-౭॥

న హి ప్రపశ్యామి మమాపనుద్యాద్
యచ్ఛోకముచ్ఛోషణమిన్ద్రియాణామ్ ।
అవాప్య భూమావసపత్నమృద్ధం
రాజ్యం సురాణామపి చాధిపత్యమ్ ॥ ౨-౮॥

సఞ్జయ ఉవాచ ।

ఏవముక్త్వా హృషీకేశం గుడాకేశః పరన్తప ।
న యోత్స్య ఇతి గోవిన్దమ్ ఉక్త్వా తూష్ణీం బభూవ హ ॥ ౨-౯॥

తమువాచ హృషీకేశః ప్రహసన్నివ భారత ।
సేనయోరుభయోర్మధ్యే విషీదన్తమిదం వచః ॥ ౨-౧౦॥

శ్రీభగవానువాచ ।

అశోచ్యానన్వశోచస్త్వం ప్రజ్ఞావాదాంశ్చ భాషసే ।
గతాసూనగతాసూంశ్చ నానుశోచన్తి పణ్డితాః ॥ ౨-౧౧॥

న త్వేవాహం జాతు నాసం న త్వం నేమే జనాధిపాః ।
న చైవ న భవిష్యామః సర్వే వయమతః పరమ్ ॥ ౨-౧౨॥

దేహినోఽస్మిన్యథా దేహే కౌమారం యౌవనం జరా ।
తథా దేహాన్తరప్రాప్తిః ధీరస్తత్ర న ముహ్యతి ॥ ౨-౧౩॥
మాత్రాస్పర్శాస్తు కౌన్తేయ శీతోష్ణసుఖదుఃఖదాః ।
ఆగమాపాయినోఽనిత్యాః తాంస్తితిక్షస్వ భారత ॥ ౨-౧౪॥
యం హి న వ్యథయన్త్యేతే పురుషం పురుషర్షభ ।
సమదుఃఖసుఖం ధీరం సోఽమృతత్వాయ కల్పతే ॥ ౨-౧౫॥
నాసతో విద్యతే భావః నాభావో విద్యతే సతః ।
ఉభయోరపి దృష్టోఽన్తస్తు అనయోస్తత్త్వదర్శిభిః ॥ ౨-౧౬॥
అవినాశి తు తద్విద్ధి యేన సర్వమిదం తతమ్ ।
వినాశమవ్యయస్యాస్య న కశ్చిత్కర్తుమర్హతి ॥ ౨-౧౭॥
అన్తవన్త ఇమే దేహాః నిత్యస్యోక్తాః శరీరిణః ।
అనాశినోఽప్రమేయస్య తస్మాద్యుధ్యస్వ భారత ॥ ౨-౧౮॥
య ఏనం వేత్తి హన్తారం యశ్చైనం మన్యతే హతమ్ ।
ఉభౌ తౌ న విజానీతః నాయం హన్తి న హన్యతే ॥ ౨-౧౯॥
న జాయతే మ్రియతే వా కదాచిత్
నాయం భూత్వా భవితా వా న భూయః ।
అజో నిత్యః శాశ్వతోఽయం పురాణః
న హన్యతే హన్యమానే శరీరే ॥ ౨-౨౦॥
వేదావినాశినం నిత్యం య ఏనమజమవ్యయమ్ ।

కథం స పురుషః పార్థ కం ఘాతయతి హన్తి కమ్ ॥ ౨-౨౧॥

వాసాంసి జీర్ణాని యథా విహాయ

నవాని గృహ్ణాతి నరోఽపరాణి ।

తథా శరీరాణి విహాయ జీర్ణాని

అన్యాని సంయాతి నవాని దేహీ ॥ ౨-౨౨॥

నైనం ఛిన్దన్తి శస్త్రాణి నైనం దహతి పావకః ।

న చైనం క్లేదయన్త్యాపః న శోషయతి మారుతః ॥ ౨-౨౩॥

అచ్ఛేద్యోఽయమదాహ్యోఽయమ్ అక్లేద్యోఽశోష్య ఏవ చ ।

నిత్యః సర్వగతః స్థాణుః అచలోఽయం సనాతనః ॥ ౨-౨౪॥

అవ్యక్తోఽయమచిన్త్యోఽయమ్ అవికార్యోఽయముచ్యతే ।

తస్మాదేవం విదిత్వైనం నానుశోచితుమర్హసి ॥ ౨-౨౫॥

అథ చైనం నిత్యజాతం నిత్యం వా మన్యసే మృతమ్ ।

తథాపి త్వం మహాబాహో నైవం శోచితుమర్హసి ॥ ౨-౨౬॥

జాతస్య హి ధ్రువో మృత్యుః ధ్రువం జన్మ మృతస్య చ ।

తస్మాదపరిహార్యేఽర్థే న త్వం శోచితుమర్హసి ॥ ౨-౨౭॥

అవ్యక్తాదీని భూతాని వ్యక్తమధ్యాని భారత ।

అవ్యక్తనిధనాన్యేవ తత్ర కా పరిదేవనా ॥ ౨-౨౮॥

ఆశ్చర్యవత్పశ్యతి కశ్చిదేనమ్

మాశ్చర్యవద్వదతి తథైవ చాన్యః ।

ఆశ్చర్యవచ్చైనమన్యః శృణోతి
శ్రుత్వాప్యేనం వేద న చైవ కశ్చిత్ ॥ ౨-౨౯॥

దేహీ నిత్యమవధ్యోఽయం దేహే సర్వస్య భారత ।
తస్మాత్సర్వాణి భూతాని న త్వం శోచితుమర్హసి ॥ ౨-30॥

స్వధర్మమపి చావేక్ష్య న వికమ్పితుమర్హసి ।
ధర్మ్యాద్ధి యుద్ధాచ్ఛ్రేయోఽన్యత్ క్షత్రియస్య న విద్యతే ॥ ౨-3౧॥

యదృచ్ఛయా చోపపన్నం స్వర్గద్వారమపావృతమ్ ।
సుఖినః క్షత్రియాః పార్థ లభన్తే యుద్ధమీదృశమ్ ॥ ౨-3౨॥

అథ చేత్త్వమిమం ధర్మ్యం సఙ్గ్రామం న కరిష్యసి ।
తతః స్వధర్మం కీర్తిం చ హిత్వా పాపమవాప్స్యసి ॥ ౨-33॥

అకీర్తిం చాపి భూతాని కథయిష్యన్తి తేఽవ్యయామ్ ।
సమ్భావితస్య చాకీర్తిః మరణాదతిరిచ్యతే ॥ ౨-3౪॥

భయాద్రణాదుపరతం మంస్యన్తే త్వాం మహారథాః ।
యేషాం చ త్వం బహుమతః భూత్వా యాస్యసి లాఘవమ్ ॥ ౨-3౫॥

అవాచ్యవాదాంశ్చ బహూన్ వదిష్యన్తి తవాహితాః ।
నిన్దన్తస్తవ సామర్థ్యం తతో దుఃఖతరం ను కిమ్ ॥ ౨-3౬॥

హతో వా ప్రాప్స్యసి స్వర్గం జిత్వా వా భోక్ష్యసే మహీమ్ ।
తస్మాదుత్తిష్ఠ కౌన్తేయ యుద్ధాయ కృతనిశ్చయః ॥ ౨-3౭॥

సుఖదుఃఖే సమే కృత్వా లాభాలాభౌ జయాజయౌ ।

తతో యుద్ధాయ యుజ్యస్వ   నైవం పాపమవాప్స్యసి ॥ ౨-౩౮॥

ఏషా తేఽభిహితా సాఙ్ఖ్యే   బుద్ధిర్యోగే త్విమాం శృణు ।

బుద్ధ్యా యుక్తో యయా పార్థ   కర్మబన్ధం ప్రహాస్యసి ॥ ౨-౩౯॥

నేహాభిక్రమనాశోఽస్తి   ప్రత్యవాయో న విద్యతే ।

స్వల్పమప్యస్య ధర్మస్య   త్రాయతే మహతో భయాత్ ॥ ౨-౪౦॥

వ్యవసాయాత్మికా బుద్ధిః   ఏకేహ కురునన్దన ।

బహుశాఖా హ్యనన్తాశ్చ   బుద్ధయోఽవ్యవసాయినామ్ ॥ ౨-౪౧॥

యామిమాం పుష్పితాం వాచం   ప్రవదన్త్యవిపశ్చితః ।

వేదవాదరతాః పార్థ   నాన్యదస్తీతి వాదినః ॥ ౨-౪౨॥

కామాత్మానః స్వర్గపరాః   జన్మకర్మఫలప్రదామ్ ।

క్రియావిశేషబహులాం   భోగైశ్వర్యగతిం ప్రతి ॥ ౨-౪౩॥

భోగైశ్వర్యప్రసక్తానాం   తయాపహృతచేతసామ్ ।

వ్యవసాయాత్మికా బుద్ధిః   సమాధౌ న విధీయతే ॥ ౨-౪౪॥

త్రైగుణ్యవిషయా వేదాః   నిస్త్రైగుణ్యో భవార్జున ।

నిర్ద్వన్ద్వో నిత్యసత్త్వస్థః   నిర్యోగక్షేమ ఆత్మవాన్ ॥ ౨-౪౫॥

యావానర్థ ఉదపానే   సర్వతః సమ్ప్లుతోదకే ।

తావాన్సర్వేషు వేదేషు   బ్రాహ్మణస్య విజానతః ॥ ౨-౪౬॥

కర్మణ్యేవాధికారస్తే   మా ఫలేషు కదాచన ।

మా కర్మఫలహేతుర్భూః   మా తే సఙ్గోఽస్త్వకర్మణి ॥ ౨-౪౭॥

యోగస్థః కురు కర్మాణి సఙ్గం త్యక్త్వా ధనఞ్జయ ।
సిద్ధ్యసిద్ధ్యోః సమో భూత్వా సమత్వం యోగ ఉచ్యతే ॥ ౨-౪౮॥
దూరేణ హ్యవరం కర్మ బుద్ధియోగాద్ధనఞ్జయ ।
బుద్ధౌ శరణమన్విచ్ఛ కృపణాః ఫలహేతవః ॥ ౨-౪౯॥
బుద్ధియుక్తో జహాతీహ ఉభే సుకృతదుష్కృతే ।
తస్మాద్యోగాయ యుజ్యస్వ యోగః కర్మసు కౌశలమ్ ॥ ౨-౫౦॥
కర్మజం బుద్ధియుక్తా హి ఫలం త్యక్త్వా మనీషిణః ।
జన్మబన్ధవినిర్ముక్తాః పదం గచ్ఛన్త్యనామయమ్ ॥ ౨-౫౧॥
యదా తే మోహకలిలం బుద్ధిర్వ్యతితరిష్యతి ।
తదా గన్తాసి నిర్వేదం శ్రోతవ్యస్య శ్రుతస్య చ ॥ ౨-౫౨॥
శ్రుతివిప్రతిపన్నా తే యదా స్థాస్యతి నిశ్చలా ।
సమాధావచలా బుద్ధిః తదా యోగమవాప్స్యసి ॥ ౨-౫3॥
అర్జున ఉవాచ ।
స్థితప్రజ్ఞస్య కా భాషా సమాధిస్థస్య కేశవ ।
స్థితధీః కిం ప్రభాషేత కిమాసీత వ్రజేత కిమ్ ॥ ౨-౫౪॥
శ్రీభగవానువాచ ।
ప్రజహాతి యదా కామాన్ సర్వాన్పార్థ మనోగతాన్ ।
ఆత్మన్యేవాత్మనా తుష్టః స్థితప్రజ్ఞస్తదోచ్యతే ॥ ౨-౫౫॥
దుఃఖేష్వనుద్విగ్నమనాః సుఖేషు విగతస్పృహః ।

వీతరాగభయక్రోధః స్థితధీర్మునిరుచ్యతే ॥ ౨-౫౬॥
యః సర్వత్రానభిస్నేహః తత్తత్ప్రాప్య శుభాశుభమ్ ।
నాభినన్దతి న ద్వేష్టి తస్య ప్రజ్ఞా ప్రతిష్ఠితా ॥ ౨-౫౭॥
యదా సంహరతే చాయం కూర్మోఽఙ్గానీవ సర్వశః ।
ఇన్ద్రియాణీన్ద్రియార్థేభ్యః తస్య ప్రజ్ఞా ప్రతిష్ఠితా ॥ ౨-౫౮॥
విషయా వినివర్తన్తే నిరాహారస్య దేహినః ।
రసవర్జం రసోఽప్యస్య పరం దృష్ట్వా నివర్తతే ॥ ౨-౫౯॥
యతతో హ్యపి కౌన్తేయ పురుషస్య విపశ్చితః ।
ఇన్ద్రియాణి ప్రమాథీని హరన్తి ప్రసభం మనః ॥ ౨-౬౦॥
తాని సర్వాణి సంయమ్య యుక్త ఆసీత మత్పరః ।
వశే హి యస్యేన్ద్రియాణి తస్య ప్రజ్ఞా ప్రతిష్ఠితా ॥ ౨-౬౧॥
ధ్యాయతో విషయాన్పుంసః సఙ్గస్తేషూపజాయతే ।
సఙ్గాత్సఞ్జాయతే కామః కామాత్క్రోధోఽభిజాయతే ॥ ౨-౬౨॥
క్రోధాద్భవతి సమ్మోహః సమ్మోహాత్స్మృతివిభ్రమః ।
స్మృతిభ్రంశాద్ బుద్ధినాశః బుద్ధినాశాత్ప్రణశ్యతి ॥ ౨-౬౩॥
రాగద్వేషవియుక్తైస్తు విషయానిన్ద్రియైశ్చరన్ ।
ఆత్మవశ్యైర్విధేయాత్మా ప్రసాదమధిగచ్ఛతి ॥ ౨-౬౪॥
ప్రసాదే సర్వదుఃఖానాం హానిరస్యోపజాయతే ।
ప్రసన్నచేతసో హ్యాశు బుద్ధిః పర్యవతిష్ఠతే ॥ ౨-౬౫॥

నాస్తి బుద్ధిరయుక్తస్య న చాయుక్తస్య భావనా ।
న చాభావయతః శాన్తిః అశాన్తస్య కుతః సుఖమ్ ॥ ౨-౬౬॥

ఇన్ద్రియాణాం హి చరతాం యన్మనోఽనువిధీయతే ।
తదస్య హరతి ప్రజ్ఞాం వాయుర్నావమివామ్భసి ॥ ౨-౬౭॥

తస్మాద్యస్య మహాబాహో నిగృహీతాని సర్వశః ।
ఇన్ద్రియాణీన్ద్రియార్థేభ్యః తస్య ప్రజ్ఞా ప్రతిష్ఠితా ॥ ౨-౬౮॥

యా నిశా సర్వభూతానాం తస్యాం జాగర్తి సంయమీ ।
యస్యాం జాగ్రతి భూతాని సా నిశా పశ్యతో మునేః ॥ ౨-౬౯॥

ఆపూర్యమాణమచలప్రతిష్ఠం
సముద్రమాపః ప్రవిశన్తి యద్వత్ ।
తద్వత్కామా యం ప్రవిశన్తి సర్వే
స శాన్తిమాప్నోతి న కామకామీ ॥ ౨-౭౦॥

విహాయ కామాన్యః సర్వాన్ పుమాంశ్చరతి నిఃస్పృహః ।
నిర్మమో నిరహఙ్కారః స శాన్తిమధిగచ్ఛతి ॥ ౨-౭౧॥

ఏషా బ్రాహ్మీ స్థితిః పార్థ నైనాం ప్రాప్య విముహ్యతి ।
స్థిత్వాస్యామన్తకాలేఽపి బ్రహ్మనిర్వాణమృచ్ఛతి ॥ ౨-౭౨॥

ఓం తత్సత్ ఇతి శ్రీమద్భగవద్గీతాసు ఉపనిషత్సు
బ్రహ్మవిద్యాయాం యోగశాస్త్రే శ్రీకృష్ణార్జునసంవాదే
సాఙ్ఖ్యయోగో నామ ద్వితీయోఽధ్యాయః ॥

அத த்விதீயோऽத்யாய꞉ । ஸாங்க்யயோக꞉}

ஸஞ்ஜய உவாச ।
த꞉ ததா கபயாவிஷ்டம் அஶ்ருபூர்ணாகுலேக்ஷணம் ।
விஷீதந்தமித꞉ வாக்யம் உவாச மதுஸூதந꞉ ॥ உ-க॥
ஶ்ரீபகவாநுவாச ।
குதஸ்த்வா கஶ்மலமித꞉ விஷமே ஸமுபஸ்திதம் ।
அநார்யஜுஷ்டமஸ்வர்க்யம் அகீர்திகரமர்ஜுந ॥ உ-உ॥
க்லைப்ய꞉ மா ஸ்ம கம꞉ பார்த நைதத்த்வய்யுபபத்யதே ।
க்ஷுத்ர꞉ ஹ்ருதயதௌர்பல்ய꞉ த்யக்த்வோத்திஷ்ட பரந்தப ॥ உ-ங॥
அர்ஜுந உவாச ।
கத꞉ பீஷ்மமஹ꞉ ஸங்க்யே த்ரோண꞉ ச மதுஸூதந ।
இஷுபி꞉ ப்ரதியோத்ஸ்யாமி பூஜார்ஹாவரிஸூதந ॥ உ-ச॥
குரூநஹத்வா ஹி மஹாநுபாவாந்
ஶ்ரேயோ போக்து꞉ பைக்ஷ்யமபீஹ லோகே ।
ஹத்வார்தகாமா꞉ஸ்து குரூநிஹைவ
புஞ்ஜீய போகாந் ருதிரப்ரதிக்தாந் ॥ உ-ரு॥
ந சைதத்வித்ம꞉ கதரந்நோ கரீய꞉
யத்வா ஜயேம யதி வா நோ ஜயேயு꞉ ।
யாநேவ ஹத்வா ந ஜிஜீவிஷாம꞉
தேऽவஸ்திதா꞉ ப்ரமுகே தார்தராஷ்ட்ரா꞉ ॥ உ-சூ॥
கார்பண்யதோஷோபஹதஸ்வபாவ꞉
பச்சாமி த்வா꞉ தர்மஸம்மூடசேதா꞉ ।
யச்ச்ரேய꞉ ஸ்யாந்நிஶ்சித꞉ ப்ரூஹி தந்மே
ஶிஷ்யஸ்தேऽஹ꞉ ஶாதி மா꞉ த்வா꞉ ப்ரபந்நம் ॥ உ-எ॥
ந ஹி ப்ரபஶ்யாமி மமாபநுத்யாத்
யச்சோகமுச்சோஷணமிந்த்ரியாணாம் ।
அவாப்ய பூமாவஸபத்நமத்த꞉
ராஜ்ய꞉ ஸுராணாமபி சாதிபத்யம் ॥ உ-அ॥
ஸஞ்ஜய உவாச ।
ஏவமுக்த்வா ஹ்ருஷீகேஶ꞉ குடாகேஶ꞉ பரந்தப ।
ந யோத்ஸ்ய இதி கோவிந்தம் உக்த்வா தூஷ்ணீ꞉ பபூவ ஹ ॥ உ-சூ॥
தமுவாச ஹ்ருஷீகேஶ꞉ ப்ரஹஸந்நிவ பாரத ।

ஸேநயோருபயோர்மத்யே விஷீதந்தமித³ வச꞉ ॥ உ-க0॥
ஸ்ரீபகவாநுவாச ।
அஸோச்யாநந்வஸோசஸ்த்வ³ ப்ரஜ்ஞாவாதா³ம்ஸ்ச பாஷஸே ।
கதாஸூநகதாஸூ³ம்ஸ்ச நாநுஸோசந்தி பண்டிதா꞉ ॥ உ-கக॥
ந த்வேவாஹ³ ஜாது நாஸ³ ந த்வ³ நேமே ஜநாதிபா꞉ ।
ந சைவ ந பவிஷ்யாம꞉ ஸர்வே வயமத꞉ பரம் ॥ உ-கஉ॥
தேஹிநோऽஸ்மிந்யதா தேஹே கௌமார³ யௌவந³ ஜரா ।
ததா தேஹாந்தரப்ராப்தி꞉ தீரஸ்தத்ர ந முஹ்யதி ॥ உ-கங॥
மாத்ராஸ்பர்ஸாஸ்து கௌந்தேய ஸீதோஷ்ணஸுகது꞉கதா꞉ ।
ஆகமாபாயிநோऽநித்யா꞉ தா³ஸ்திதிக்ஷஸ்வ பாரத ॥ உ-கச॥
ய³ ஹி ந வ்யதயந்த்யேதே புருஷ³ புருஷர்ஷப ।
ஸமது꞉கஸுக³ தீர³ ஸோऽமதத்வாய கல்பதே ॥ உ-கரு॥
நாஸதோ வித்யதே பாவ꞉ நாபாவோ வித்யதே ஸத꞉ ।
உபயோரபி தஷ்டோऽந்தஸ்து அநயோஸ்தத்த்வதர்ஸிபி꞉ ॥ உ-கசூ॥
அவிநாஸி து தத்வித்தி யேந ஸர்வமித³ ததம் ।
விநாஸமவ்யயஸ்யாஸ்ய ந கஸ்சித்கர்துமர்ஹதி ॥ உ-கஎ॥
அந்தவந்த இமே தேஹா꞉ நித்யஸ்யோக்தா꞉ ஸரீரிண꞉ ।
அநாஸிநோऽப்ரமேயஸ்ய தஸ்மாத்யுத்யஸ்வ பாரத ॥ உ-கஅ॥
ய ஏந³ வேத்தி ஹந்தார³ யஸ்சைந³ மந்யதே ஹதம் ।
உபௌ தௌ ந விஜாநீத꞉ நாய³ ஹந்தி ந ஹந்யதே ॥ உ-கசு॥
ந ஜாயதே ம்ரியதே வா கதாசித்
நாய³ பூத்வா பவிதா வா ந பூய꞉ ।
அஜோ நித்ய꞉ ஸாஸ்வதோऽய³ புராண꞉
ந ஹந்யதே ஹந்யமாநே ஸரீரே ॥ உ-உ0॥
வேதாவிநாஸிந³ நித்ய³ ய ஏநமஜமவ்யயம் ।
கத³ ஸ புருஷ꞉ பார்த க³ காதயதி ஹந்தி கம் ॥ உ-உக॥
வாஸா³ஸி ஜீர்ணாநி யதா விஹாய
நவாநி கஹ்ணாதி நரோऽபராணி ।
ததா ஸரீராணி விஹாய ஜீர்ணாநி
அந்யாநி ஸ³யாதி நவாநி தேஹீ ॥ உ-உஉ॥
நைந³ சிந்தந்தி ஸஸ்த்ராணி நைந³ தஹதி பாவக꞉ ।
ந சைந³ க்லேதயந்த்யாப꞉ ந ஸோஷயதி மாருத꞉ ॥ உ-உங॥
அச்சேத்யோऽயமதாஹ்யோऽயம் அக்லேத்யோऽஸோஷ்ய ஏவ ச ।

நித்ய꞉ ஸர்வகத꞉ ஸ்தாணு꞉ அசலோऽய ஸநாதந꞉ ॥ உ-உச॥
அவ்யக்தோऽயமசிந்த்யோऽயம் அவிகார்யோऽயமுச்யதே ।
தஸ்மாதேவ விதித்வைந நாநுஶோசிதுமர்ஹஸி ॥ உ-உரு॥
அத சைந நித்யஜாத நித்ய வா மந்யஸே மதம் ।
ததாபி த்வ மஹாபாஹோ நைவ ஶோசிதுமர்ஹஸி ॥ உ-உகூ॥
ஜாதஸ்ய ஹி த்ருவோ மத்யு꞉ த்ருவ ஜந்ம மதஸ்ய ச ।
தஸ்மாதபரிஹார்யேऽர்தே ந த்வ ஶோசிதுமர்ஹஸி ॥ உ-உஎ॥
அவ்யக்தாதீநி பூதாநி வ்யக்தமத்யாநி பாரத ।
அவ்யக்தநிதநாந்யேவ தத்ர கா பரிதேவநா ॥ உ-உஅ॥
ஆஶ்சர்யவத்பஶ்யதி கஶ்சிதேநம்
மாஶ்சர்யவத்வததி ததைவ சாந்ய꞉ ।
ஆஶ்சர்யவச்சைநமந்ய꞉ ஶ்ருணோதி
ஶ்ருத்வாப்யேந வேத ந சைவ கஶ்சித் ॥ உ-உகூ॥
தேஹீ நித்யமவத்யோऽய தேஹே ஸர்வஸ்ய பாரத ।
தஸ்மாத்ஸர்வாணி பூதாநி ந த்வ ஶோசிதுமர்ஹஸி ॥ உ-௩௦॥
ஸ்வதர்மமபி சாவேக்ஷ்ய ந விகம்பிதுமர்ஹஸி ।
தர்ம்யாத்தி யுத்தாச்ச்ரேயோऽந்யத் க்ஷத்ரியஸ்ய ந வித்யதே ॥ உ-௩க॥
யதச்சயா சோபபந்ந ஸ்வர்கத்வாரமபாவதம் ।
ஸுகிந꞉ க்ஷத்ரியா꞉ பார்த லபந்தே யுத்தமீதஶம் ॥ உ-௩உ॥
அத சேத்த்வமிம தர்ம்ய ஸங்க்ராம ந கரிஷ்யஸி ।
தத꞉ ஸ்வதர்ம கீர்தி ச ஹித்வா பாபமவாப்ஸ்யஸி ॥ உ-௩௩॥
அகீர்தி சாபி பூதாநி கதயிஷ்யந்தி தேऽவ்யயாம் ।
ஸம்பாவிதஸ்ய சாகீர்தி꞉ மரணாததிரிச்யதே ॥ உ-௩ச॥
பயாத்ரணாதுபரத மஸ்யந்தே த்வா மஹாரதா꞉ ।
யேஷா ச த்வ பஹுமத꞉ பூத்வா யாஸ்யஸி லாகவம் ॥ உ-௩ரு॥
அவாச்யவாதாஶ்ச பஹூந் வதிஷ்யந்தி தவாஹிதா꞉ ।
நிந்தந்தஸ்தவ ஸாமர்த்ய ததோ து꞉கதர நு கிம் ॥ உ-௩கூ॥
ஹதோ வா ப்ராப்ஸ்யஸி ஸ்வர்க ஜித்வா வா போக்ஷ்யஸே மஹீம் ।
தஸ்மாதுத்திஷ்ட கௌந்தேய யுத்தாய க்ருதநிஶ்சய꞉ ॥ உ-௩எ॥
ஸுகது꞉கே ஸமே க்ருத்வா லாபாலாபௌ ஜயாஜயௌ ।
ததோ யுத்தாய யுஜ்யஸ்வ நைவ பாபமவாப்ஸ்யஸி ॥ உ-௩அ॥
ஏஷா தேऽபிஹிதா ஸாங்க்யே புத்திர்யோகே த்விமா ஶ்ருணு ।
புத்த்யா யுக்தோ யயா பார்த கர்மபந்த ப்ரஹாஸ்யஸி ॥ உ-௩கூ॥

நேஹாபிக்ரமநாஸோऽஸ்தி ப்ரத்யவாயோ ந வித்யதே ।
ஸ்வல்பமப்யஸ்ய தர்மஸ்ய த்ராயதே மஹதோ பயாத் ॥ ௨-௪0॥
வ்யவஸாயாத்மிகா புத்தி꞉ ஏகேஹ குருநந்தந ।
பஹுஶாகா ஹ்யநந்தாஶ்ச புத்தயோऽவ்யவஸாயிநாம் ॥ ௨-௪௧॥
யாமிமாம் புஷ்பிதாம் வாசம் ப்ரவதந்த்யவிபஶ்சித꞉ ।
வேதவாதரதா꞉ பார்த நாந்யதஸ்தீதி வாதிந꞉ ॥ ௨-௪௨॥
காமாத்மாந꞉ ஸ்வர்கபரா꞉ ஜந்மகர்மபலப்ரதாம் ।
க்ரியாவிஶேஷபஹுலாம் போகைஶ்வர்யகதிம் ப்ரதி ॥ ௨-௪௩॥
போகைஶ்வர்யப்ரஸக்தாநாம் தயாபஹ்ருதசேதஸாம் ।
வ்யவஸாயாத்மிகா புத்தி꞉ ஸமாதௌ ந விதீயதே ॥ ௨-௪௪॥
த்ரைகுண்யவிஷயா வேதா꞉ நிஸ்த்ரைகுண்யோ பவார்ஜுந ।
நிர்த்வந்த்வோ நித்யஸத்த்வஸ்த꞉ நிர்யோககேஷம ஆத்மவாந் ॥ ௨-௪௫॥
யாவாநர்த உதபாநே ஸர்வத꞉ ஸம்ப்லுதோதகே ।
தாவாந்ஸர்வேஷு வேதேஷு ப்ராஹ்மணஸ்ய விஜாநத꞉ ॥ ௨-௪௬॥
கர்மண்யேவாதிகாரஸ்தே மா பலேஷு கதாசந ।
மா கர்மபலஹேதுர்பூ꞉ மா தே ஸங்கோऽஸ்த்வகர்மணி ॥ ௨-௪௭॥
யோகஸ்த꞉ குரு கர்மாணி ஸங்கம் த்யக்த்வா தநஞ்ஜய ।
ஸித்த்யஸித்த்யோ꞉ ஸமோ பூத்வா ஸமத்வம் யோக உச்யதே ॥ ௨-௪௮॥
தூரேண ஹ்யவரம் கர்ம புத்தியோகாத்தநஞ்ஜய ।
புத்தௌ ஶரணமந்விச்ச க்ருபணா꞉ பலஹேதவ꞉ ॥ ௨-௪௯॥
புத்தியுக்தோ ஜஹாதீஹ உபே ஸுக்ருதது்ஷ்க்ருதே ।
தஸ்மாத்யோகாய யுஜ்யஸ்வ யோக꞉ கர்மஸு கௌஶலம் ॥ ௨-௫0॥
கர்மஜம் புத்தியுக்தா ஹி பலம் த்யக்த்வா மநீஷிண꞉ ।
ஜந்மபந்தவிநிர்முக்தா꞉ பதம் கச்சந்த்யநாமயம் ॥ ௨-௫௧॥
யதா தே மோஹகலிலம் புத்திர்வ்யதிதரிஷ்யதி ।
ததா கந்தாஸி நிர்வேதம் ஶ்ரோதவ்யஸ்ய ஶ்ருதஸ்ய ச ॥ ௨-௫௨॥
ஶ்ருதிவிப்ரதிபந்நா தே யதா ஸ்தாஸ்யதி நிஶ்சலா ।
ஸமாதாவசலா புத்தி꞉ ததா யோகமவாப்ஸ்யஸி ॥ ௨-௫௩॥
அர்ஜுந உவாச ।
ஸ்திதப்ரஜ்ஞஸ்ய கா பாஷா ஸமாதிஸ்தஸ்ய கேஶவ ।
ஸ்திததீ꞉ கிம் ப்ரபாஷேத கிமாஸீத வ்ரஜேத கிம் ॥ ௨-௫௪॥
ஶ்ரீபகவாநுவாச ।
ப்ரஜஹாதி யதா காமாந் ஸர்வாந்பார்த மநோகதாந் ।

ஆத்மந்யேவாத்மநா துஷ்ட꞉ ஸ்திதப்ரஜ்ஞஸ்ததோச்யதே ॥ ௨-௫௫॥
து꞉கேஷ்வநுத்விக்நமநா꞉ ஸுகேஷு விகதஸ்பஹ꞉ ।
வீதராகபயக்ரோத꞉ ஸ்திததீர்முநிருச்யதே ॥ ௨-௫௬॥
ய꞉ ஸர்வத்ராநபிஸ்நேஹ꞉ தத்தத்ப்ராப்ய ஶுபாஶுபம் ।
நாபிநந்ததி ந த்வேஷ்டி தஸ்ய ப்ரஜ்ஞா ப்ரதிஷ்டிதா ॥ ௨-௫௭॥
யதா ஸம்ஹரதே சாயம் கூர்மோऽங்காநீவ ஸர்வஶ꞉ ।
இந்த்ரியாணீந்த்ரியார்தேப்ய꞉ தஸ்ய ப்ரஜ்ஞா ப்ரதிஷ்டிதா ॥ ௨-௫௮॥
விஷயா விநிவர்தந்தே நிராஹாரஸ்ய தேஹிந꞉ ।
ரஸவர்ஜம் ரஸோऽப்யஸ்ய பரம் தஷ்ட்வா நிவர்ததே ॥ ௨-௫௯॥
யததோ ஹ்யபி கௌந்தேய புருஷஸ்ய விபஶ்சித꞉ ।
இந்த்ரியாணி ப்ரமாதீநி ஹரந்தி ப்ரஸபம் மந꞉ ॥ ௨-௬0॥
தாநி ஸர்வாணி ஸம்யம்ய யுக்த ஆஸீத மத்பர꞉ ।
வஶே ஹி யஸ்யேந்த்ரியாணி தஸ்ய ப்ரஜ்ஞா ப்ரதிஷ்டிதா ॥ ௨-௬௧॥
த்யாயதோ விஷயாந்பும்ஸ꞉ ஸங்கஸ்தேஷூபஜாயதே ।
ஸங்காத்ஸஞ்ஜாயதே காம꞉ காமாத்க்ரோதோऽபிஜாயதே ॥ ௨-௬௨॥
க்ரோதாத்பவதி ஸம்மோஹ꞉ ஸம்மோஹாத்ஸ்மதிவிப்ரம꞉ ।
ஸ்மதிப்ரம்ஶாத் புத்திநாஶ꞉ புத்திநாஶாத்ப்ரணஶ்யதி ॥ ௨-௬௩॥
ராகத்வேஷவியுக்தைஸ்து விஷயாநிந்த்ரியைஶ்சரந் ।
ஆத்மவஶ்யைர்விதேயாத்மா ப்ரஸாதமதிகச்சதி ॥ ௨-௬௪॥
ப்ரஸாதே ஸர்வது꞉காநாம் ஹாநிரஸ்யோபஜாயதே ।
ப்ரஸந்நசேதஸோ ஹ்யாஶு புத்தி꞉ பர்யவதிஷ்டதே ॥ ௨-௬௫॥
நாஸ்தி புத்திரயுக்தஸ்ய ந சாயுக்தஸ்ய பாவநா ।
ந சாபாவயத꞉ ஶாந்தி꞉ அஶாந்தஸ்ய குத꞉ ஸுகம் ॥ ௨-௬௬॥
இந்த்ரியாணாம் ஹி சரதாம் யந்மநோऽநுவிதீயதே ।
ததஸ்ய ஹரதி ப்ரஜ்ஞாம் வாயுர்நாவமிவாம்பஸி ॥ ௨-௬௭॥
தஸ்மாத்யஸ்ய மஹாபாஹோ நிகஹீதாநி ஸர்வஶ꞉ ।
இந்த்ரியாணீந்த்ரியார்தேப்ய꞉ தஸ்ய ப்ரஜ்ஞா ப்ரதிஷ்டிதா ॥ ௨-௬௮॥
யா நிஶா ஸர்வபூதாநாம் தஸ்யாம் ஜாகர்தி ஸம்யமீ ।
யஸ்யாம் ஜாக்ரதி பூதாநி ஸா நிஶா பஶ்யதோ முநே꞉ ॥ ௨-௬௯॥
ஆபூர்யமாணமசலப்ரதிஷ்டம்
ஸமுத்ரமாப꞉ ப்ரவிஶந்தி யத்வத் ।
தத்வத்காமா யம் ப்ரவிஶந்தி ஸர்வே
ஸ ஶாந்திமாப்நோதி ந காமகாமீ ॥ ௨-௭0॥

விஹாய காமாந்ய꞉ ஸர்வாந் புமாம்ஶ்சரதி நி꞉ஸ்ப்ருஹ꞉ ।
நிர்மமோ நிரஹங்கார꞉ ஸ ஶாந்திமதிகச்சதி ॥ ௨-௭௧॥
ஏஷா ப்ராஹ்மீ ஸ்திதி꞉ பார்த நைநாம் ப்ராப்ய விமுஹ்யதி ।
ஸ்தித்வாஸ்யாமந்தகாலேऽபி ப்ரஹ்மநிர்வாணமச்சதி ॥ ௨-௭௨॥

ஓம் தத்ஸத் இதி ஶ்ரீமத்பகவத்கீதாஸு உபநிஷத்ஸு
ப்ரஹ்மவித்யாயாம் யோகஶாஸ்த்ரே ஶ்ரீக்ருஷ்ணார்ஜுநஸம்வாதே
ஸாங்க்யயோகோ நாம த்விதீயோऽத்யாய꞉ ॥